

HAKUMENETTELYN OHJE - KAUPUNKIVESIEN HALLINTA JA HAITALLISTEN AINEIDEN VÄHENTÄMINEN (VIEMÄRYLIVUODOT)

Valtioneuvoston julkisen talouden suunnitelmassa 2022–2025 on varattu resursseja vuonna 2019 aloitetun vesiensuojelun tehostamisohjelman toteuttamiseen.

Kaupunkivedet ja haitalliset aineet -teeman hankkeiden toteuttamiseen on varattu noin 2 miljoonaa euroa osoitettavaksi momentilta 35.10.61. Valtionapuviranomaisena toimii Etelä-Savon ELY-keskus. Valtakunnallinen avustushaku toteutetaan Etelä-Savon ELY-keskuksessa **18.10. – 30.11.2021** välisenä aikana.

Kaupunkien vesien hallinta ja haitallisten aineiden vähentäminen on vesiensuojelun tehostamisohjelman yksi teema. Teemakokonaisuudesta on tunnistettu vesien hallinnan kolme painopistealuetta: viemäroidyt yhdyskuntajätevedet, hulevedet ja sekaviemärit. Näiden puitteissa taajamien ja rakennetun ympäristön vesien hallintaan kuuluu raakavesilähteiden turvaaminen, talousveden valmistus ja jakelu, jätevesien asianmukainen keruu, puhdistaminen ja ympäristöön johtaminen sekä hule- ja kuivatusvesien laadullinen ja määrällinen hallinta.

AVUSTUKSEN TAVOITTEET JA TUETTAVAT TOIMENPITEET

Käynnistyvä haku kuuluu teeman **Kaupunkien vesien hallinta ja haitallisten aineiden vähentäminen painopistealueeseen viemärylivuodot**. Vesienhoidon tavoitteena on saavuttaa vesipuitedirektiivin mukainen hyvä kemiallinen tila pinta- ja pohjavesissä sekä meristrategiadirektiivin mukainen meriympäristön hyvä tila. Tilatavoitteiden saavuttamiseksi on vähennettävä haitallisten aineiden päästöjä ja lopetettava vaarallisten aineiden päästöt kerralla tai vaiheittain. Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoa myös muiden haitallisten aineiden, kuten hormonitoimintaan vaikuttavat aineet, lääkeaineet ja mikromuovit, poistomahdollisuuksista, esiintymisestä vesiympäristössä tai juomaveden valmistukseen käytettävässä raakavedessä sekä vaikutuksista ekosysteemeihin ja ihmisen terveyteen.

VIEMÄRYLIVUODOT

Ilmaston muuttuminen ja uudet haitalliset aineet aiheuttavat haasteita yhdyskuntien jätevesien käsittelyyn. Vaikka Suomen yhdyskuntajätevedenpuhdistamot toimivat yleisesti ottaen hyvin lupamääräystensä mukaisesti, ovat suurimmiksi ongelmiksi kuitenkin muodostuneet sekaviemärointi, rankkasateet, kaupunkitulvat ja sitä kautta liiallisen vesimäärän vuoksi jätevesiverkostossa ja jätevedenpumppaamoilla tapahtuvat ylivuodot sekä puhdistamoilla tehtävät ohitukset. Näissä tilanteissa osittain käsiteltyä tai täysin käsittelemätöntä jätevettä pääsee vesistöön sekä pahojen tulvien ja putkirikkojen aikana myös kaupunki- ja taajamaympäristöön. Ilmastonmuutoksen vuoksi tilanteet lisääntyvät ja voimistuvat erityisesti kaupunkialueilla, joissa näistä tilanteista voi olla hygienia- ja terveyshaittoja vesien tilan huononemisen lisäksi.

Suomessa suurin osa viemäriverkostosta on ns. erillisviemärointiä, jolloin edellä mainitut hulevedet johdetaan omiin viemäreihinsä eivätkä ne siten rasita jätevesiverkostoa. Vesihuoltolain (119/2001) mukaan hulevesien johtaminen jätevesiviemäriin on nykyään kielletty, eli toisin sanoen uutta sekaviemäriä ei saa enää rakentaa. Tarkoituksellista sekaviemärointiä on jäljellä erityisesti suurten kaupunkien vanhoilla keskusta-alueilla. Viemäroinnin erottelulla saadaan leikattua suurin osa hulevesien aiheuttamista virtaamahuipuista. Virtaamamittausten perusteella on kuitenkin selvää, että erilliset jätevesiviemärit vuotavat hulevesiä sisäänpäin ja aina sateiden ja lumensulamisen aikana erillisviemäroityjenkin jätevesien virtaamat kasvavat – jopa niin, että ylivuotoja tapahtuu. Erillisviemärointi toimii käytännössä aina jossain määrin sekaviemärinä.

Suomessa viemärylivuodot johtuvat usein viemäriverkoston huonostoa kunnosta, jolloin hulevesiä pääsee kulkeutumaan jätevesiviemäriin rikkinaisten viemärijohtojen tai kaivonkansien kautta. Rakennetun omaisuuden tila 2019 -raportin mukaan Suomessa noin 12 % viemäriverkostosta on erittäin huonossa kunnossa. Lisäksi jätevesiviemäriin voi päästä vettä tonteilta luvattomien ja vesilaitosten verkostotiedoista puuttuvien hulevesi- kuivatusvesi- ja salaojaviemäriiliitäntöjen kautta. Kyseessä voi olla luvaton liitäntä, mutta usein myös kauan sitten tehty liitos, joka ei mahdollisesti ole

enää edes kiinteistön nykyisen omistajan tiedossa. Myös ehjät erillisviemärit vuotavat sisäänpäin pintavalunnan hulevesiä.

Hallintakeinot voidaan karkeasti jaotella **ylivuotoja ehkäiseviin toimenpiteisiin** sekä ylivuotojen sattuessa ympäristövahinkoja minimoiviin toimenpiteisiin. Koska suuri osa viemäriin kuulumattomista vuotovesistä on seurausta viemäriverkoston huonosta kunnosta, **lähtökohtana on hyvä olla pitkäjänteinen saneeraussuunnittelu ja investointien kohdentaminen riskiperusteisen arvioinnin perusteella.**

Hulevesien pääsyä viemäriverkostoihin voidaan vähentää mutta myös **viivyttämällä ja hallitsemalla hulevesiä maanpäällisillä hulevesiratkaisuilla.** Puhtaasti hulevesiä koskevien ratkaisujen hankkeita on käsitelty omassa haussaan.

Sekaviemäröinnin ylivuotojen yleisyys on usean eri tekijän summa, ja vaihtelee siten alueittain. Ylivuotojen yleisyyteen vaikuttaa sekaviemäröinnin määrä, viemäriverkoston (myös erillisviemärit) kunto, verkoston kapasiteetti, maantieteelliset olosuhteet, sadannan määrä ja intensiteetti sekä viemäriverkoston valuma-alueen vettä läpäisemättömän pinta-alan määrä. Vastaanottavien vesimuodostumien kunto ja haavoittuvuus sekä lainsäädäntö vaikuttavat siihen, millaisiin toimiin on ryhdyttävä ylivuotojen ja ohitusten ehkäisemiseksi. Erityisesti pohjavesialueilla viemärylivuodot aiheuttavat merkittävän riskin.

Suomen Vesilaitosyhdistys ry:n selvityksen mukaan puhdistamoilla ohitetun veden osuus on vain 0,1 prosenttia puhdistamolle tulevasta vesimäärästä, mutta vesistöihin päätyvästä kuormituksesta osuus on suurempi. Selvityksessä mukana olleiden puhdistamoiden kuormituksesta ohitukset muodostivat noin 5–11 % biologisen hapenkulutuksen, 5–10 % fosforin ja 3–5 % typen kuormituksesta. Ihmisen toiminnan aiheuttamasta kokonaisravinnekuormituksesta ohitusten osuus on kuitenkin korkeintaan yhden prosentin luokkaa. Hetkellinen vaikutus voi olla kuitenkin merkittävä, sillä erityisesti veden hygieeninen laatu voi tuolloin laskea selvästi. Mitattujen ja arvioitujen verkostoylivuotojen osuus puhdistamojen kokonaiskuormituksesta on pääsääntöisesti alle puolen prosentin luokkaa.

Puhdistamo-ohitukset ja verkosto- ja pumppaamoylivuodot ovat häiriötilanteita. Niihin varautumista edellytetään lähes poikkeuksetta ympäristöluvissa esim. riskinarviointi- ja riskienhallintasuunnitelmavelvoitteina. Mallintamisella voidaan arvioida ilmastonmuutoksen ja sääilmiöiden vaikutusta ylivuototilanteisiin sekä niistä aiheutuvia seurauksia ympäristölle riskien hallinnan suunnittelua varten. Kun ohitukset ja ylivuodot voivat johtua em. hule- ja vuotovesien aiheuttamien kapasiteetin ylityksien lisäksi myös laitteistojen ja rakenteiden rikkoutumisista on viemäriverkoston ja pumppaamoiden kunnan tarkkailu ja suunnitelmallinen häiriötilanteisiin varautuminen tärkeää ja sitä edellytetään myös vesihuoltolaissa.

Merkittävää on, että puhdistamo-ohitusten osittain käsitelty jätevesi samoin kuin verkosto- ja pumppaamoylivuotojen käsittelemättömät jätevedet muodostavat erityisen hygieniariskin ravinne-, hapenkulutus-, haitta-aine- ja roskaantumispäästöjen lisäksi. Hygieniariski on otettava huomioon sekä WSP-toimenpideohjelmassa (Water Safety Plan), jolla tunnistetaan koko vedentuotannon toimintaympäristöön ja vedentuotantoketjuun liittyvät riskit ja hallitaan riskejä talousveden laadun turvaamiseksi että yhdyskuntajätevesihuollon SSP-riskienhallintajärjestelmässä (Sanitation Safety Plan), jota käytetään jäteveden puhdistuksen ja viemäröinnin terveys- ja ympäristöriskien tunnistamisessa ja hallinnassa. Ylivuotojen ehkäisyyn keskittyminen on tärkeää nyt, kun ilmaston lämpenemisen myötä Suomen sademäärien ja rankkasateiden voimakkuuden on ennustettu kasvavan.

Hankkeita voisivat olla:

- Viemärylivuotojen ennaltaehkäisyyn ja ympäristövahinkojen minimointiin tähtäävän yhteistyön lisääminen erityisesti kuntaorganisaatioissa (alueiden käytön suunnittelu, kaavoitus, ympäristön- ja terveydensuojelu, vesihuoltolaitos, kuntapäätäjät)
- Erillisviemäröinnin rakenteellisten sisäänvuotokohtien kartoitusten ja sisäänvuotojen hallintamenettelyjen kehittäminen
- Uudet viemäröinnin kuntoselvitysmenettelyt ja niiden kehittäminen

- Kaukovalvonnan kehittäminen ylivuodoille (pitää sisällään näkymättömien ylivuotojen paikallistamisen, riski esim. pohjavesialueilla)
- Uusien menetelmien ja organisaatioiden välisten yhteistyömuotojen kehittäminen ylivuotopaikkojen kartoituksessa ja niiden sijaintien määrittelyssä suhteessa ympäristöön
 - Herkät alueet (uimarannat, vedenottamot, kaupunkipurot, pohjavesialueet)
 - Herkkien alueiden ylivuotojen hallintamenettelyt
- Riskien hallinta pumpaamoiden toimintavarmuuden osalta
 - Hyvien käytäntöjen soveltava käyttöönotto

RAHOITETTAVIEN HANKKEIDEN KESKEISIÄ TAVOITTEITA

- Uuden teknologian kehittäminen ja pilotointi (sisältäen taloudellisen näkökulman) ylivuotojen kartoituksessa, raportoinnissa, ehkäisyssä ja vähentämisessä
- Ennakointi tuleviin haittoihin, mm. ilmastonmuutoksesta tuleviin haittoihin (merenpinnan nousu, äärevämmät rankkasateet) ennakointi, niihin varautuminen ja huomioon ottaminen kaupunkisuunnittelussa
- Yhteistyön vahvistaminen eri toimijoiden välillä, erityisesti kunnan sisäisesti (alueidenkäyttö, kaavoitus, ympäristönsuojelu, terveydensuojelu, vesihuoltolaitos)
- Ohjeistus ja muu neuvonta maankäytön ja viemäroinnin riskienhallinnasta
- Ylivuotojen määrän, laadun ja haitallisten aineiden monitorointi
- Ylivuotojen vaikutusten hallinta (välitön ja systemaattinen reagointi, tieto asianosaisille, mm. kesäasukkaille, vastuunjako eri toimijoiden kesken)

HANKKEET, JOITA EI AVUSTETA

- Vesihuoltolaitosten/yksityistoimijoiden normaalitoiminnan tukeminen
- Nykyiset saneerausmenettelyt
- Nykyiset kartoitus- ja hallintamenettelyt
- Viemäriverkosto-omaisuuden nykyisenkaltainen hallinta

HANKKEIDEN ARVIOINTI

Avustukset kohdennetaan erityisesti hankkeisiin, joiden **vaikuttavuus on todennettavissa luotettavalla monitoroinnilla (mittauksilla ja seurannalla)**. Avustuksen myöntäminen perustuu kokonaisharkintaan sekä arviointiin hankkeiden odotetusta vaikuttavuudesta vesien hyvän tilan tavoitteeseen pääsemiseksi sekä kustannustehokkuudesta. **Kustannustehokkuutta arvioidaan hankkeiden euromääräisen koon suhteella hankkeesta saataviin hyötyihin (panos-hyöty-suuhde).**

Avustettavan hankkeen tulee olla laadukas ja toteuttamiskelpoinen. Hankkeiden vaikuttavuutta arvioidaan erityisesti alla olevien kriteerien perusteella.

- Herkkien alueiden suojeleminen (viemärylivuotojen laatu, mukaan lukien haitalliset aineet, ja määrä suhteessa alueen herkkyyteen)

- Ylivuotovesien riskienhallinta (viemärien sisäänvuotovedet, pumppaamoiden häiriöttömyys ja järjestelmien tukkeutumattomuus)
- Selvilläolo viemärin toiminnasta ja ylivuotopotentialista (ml. haitalliset aineet)
- Ratkaisujen tai sovellusten elinkelpoisuus, monistettavuus ja laajennettavuus
- Ratkaisujen tai sovellusten uutuus
- Kumppanuudet eri toimijoiden kesken
- Hankkeen tulosten viestintä

Etelä-Savon ELY-keskus arvioi hakumenettelyssä saapuneet hakemukset yhteistyössä muiden asianomaisten ELY-keskusten kanssa.

Mikäli hankkeet eivät ole riittävän laadukkaita, Etelä-Savon ELY-keskuksella on oikeus olla hyväksymättä mitään hankkeita.

AVUSTUSMENETTELY JA SOVELLETTAVA LAINSÄÄDÄNTÖ

Avustusta voivat hakea kunnat, kuntayhtymät ja näiden omistamat yhtiöt ja muut kuntaomisteiset toimijat, yhdistykset, yritykset sekä muut yhteisöt lukuun ottamatta valtion virastoja ja laitoksia. Avustusta ei voida myöntää yksityishenkilölle.

Avustettavan hankkeen toteuttajana voi olla myös konsortio, mutta siinä tapauksessa valtionavustusviranomaisen myöntää avustusta vain päähakijalle, joka vastaa hankkeesta kaikkien konsortion osapuolten puolesta. Kaikkien konsortion osapuolten on kuitenkin täytettävä pykälän mukaiset vaatimukset. Ei kuitenkaan ole estettä sille, että hankkeen toteuttajat ostavat ostopalveluna palveluja valtion virastoilta tai laitoksilta.

Avustuksen määrä on harkinnanvarainen. Avustuksen määrä voi olla enintään 80 % yleishyödyllisissä hankkeissa ja enintään 50 % yksittäisiä yrityksiä hyödyttävissä hankkeissa, ellei EU:n valtioneuvoston päätöksistä muuta johdu. Hakijalta edellytetään aina omarahoitusta.

Hakumenettelyn toteuttamiseen ja avustusten myöntämiseen sekä hallintoihin sovelletaan valtionavustuslakia (688/2001) ja kaupunkien vesien hallintaa ja niiden haitallisten aineiden vähentämistä koskeviin hankkeisiin vuosina 2020–2025 myönnettävästä valtionavustuksesta annettua valtioneuvoston asetusta (669/2020). Avustukset myönnetään valtionavustuslain 5 §:n 3 momentin 2 kohdan mukaisina erityisavustuksina kaupunkien vesien hallintaa ja niiden haitallisten aineiden vähentämistä koskeviin kokeilu-, käynnistämisen-, tutkimus- tai kehittämishankkeisiin taikka muihin tarkoitukseltaan rajattuihin hankkeisiin.

Avustusta ei myönnetä yritysten tavanomaisiin tuotannollisiin investointeihin eikä välittömästi vientiä edistäviin toimiin.

Jos avustusta käytetään hankintoihin, on huomioon otettava julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain (1397/2016) 5 §:n kohta 5.

Mikäli myönnettävässä avustuksessa tuetaan taloudellista toimintaa, sovelletaan EU:n valtioneuvoston päätöksiä (komission asetukset (651/2014), yleinen ryhmäpoikkeusasetus sekä komission asetukset (1407/2013), de minimis -asetus). Lisätietoja valtioneuvoston päätöksistä löytyy työ- ja elinkeinoministeriön sivulta http://tem.fi/valtioneuvoston_paatokset.

Avustuksiin käytettävä määräraha on käytettävissä vuoden 2023 loppuun saakka. Tämä tarkoittaa, että hankkeiden avustettavien toimenpiteiden toteutuksen tulee päättyä elokuun puoleen väliin mennessä 2023. Jatkoajoja ei voi myöntää 15.8.2023 jälkeiselle ajalle.

RAHOITUKSEN YLEISKULUT

Hakijan tulee esittää tositteet muodostuneista kuluista.

Hakija voi esittää kiinteämääräisen rahoituksen soveltamista (ns. flat rate) hankkeen yleiskustannusten korvaamisessa. Tällöin todellisten kustannusten ohella korvataan kiinteämääräisesti 15 % suoria palkkakuluja vastaava määrä ja välillisiä kustannuksia ei korvata erikseen. Mallissa ei tarvita erillistä selvitystä kiinteämääräisestä osuudesta. Kiinteämääräisen rahoituksen mallia suositellaan erityisesti kehittämishankkeisiin sen mahdollistaessa kevyemmän hankehallinnon hankalasti todennettavissa olevien pienten välillisten kustannusten jäädessä kokonaan pois. Esimerkiksi ohjausryhmän kokous- ja matkakulut kuuluvat kiinteämääräiseen osuuteen, joita ei erikseen korvata. Sen sijaan hankehenkilöstön matkakulut voidaan laskuttaa toteutuneiden kustannusten mukaisesti.

RAHOITETTAVIEN HANKKEIDEN VIESTINTÄ

Rahoituksen saaneen hanketoteuttajan tulee huolehtia siitä, että hankkeesta tiedotetaan riittävästi ja tarkoituksenmukaisesti hankkeen aikana. Hankkeen käynnistyessä hanketoteuttaja laatii hankkeelle viestintäsuunnitelman, jota tulee seurata ja päivittää tarpeen mukaan. Hankeviestinnän on oltava laajaa, hyvin kohdennettua ja laadukasta. Viestintää tehdään riittävän usein.

Tärkeimpiä viestintätoimia ovat hankkeen alkamisesta tiedottaminen ja erityisesti tuloksista viestiminen keskeisille kohderyhmille. Myös ympäristöministeriön verkkosivuille linkitetään tietoa vesiensuojelun tehostamishankkeiden tuloksista. Hankkeen toteuttajan tulee käyttää ulkoisessa viestinnässä vesiensuojelun tehostamisohjelman logoa ja yhtenäisiä tekstitunnisteita, jotka ympäristöministeriö toimittaa. Lisäksi tiedotettaessa on mainittava ympäristöministeriö hankkeen rahoittajana.

HAKUMENETTELY

Haku aika päättyy **30.11.2021**. Hakemukset on jätettävä viimeistään haun päättymispäivänä kirjallisesti klo 16.15 mennessä Etelä-Savon ELY-keskukseen. **Hakemusten jättöajan jälkeen saapuneita hakemuksia ei oteta käsittelyyn.**

Rahoitusta haetaan avustushakemuksella ja siihen tulee liittää tarkempi hankesuunnitelma, jonka pituus on enintään 15 sivua.

Haettavan avustuksen hakulomake täytetään, allekirjoitetaan,

- a) tallennetaan ja lähetetään ELY-keskuksen yleisen sähköisen asiointilomakkeen liitteenä (liitteitä mahtuu kerralla 40 Mt), valitaan virastoksi **Etelä-Savon ELY**, asiaksi kirjoitetaan **”Kaupunkien vesien hallinta ja haitallisten aineiden vähentäminen”**
- b) Hakemuksen voi lähettää Etelä-Savon ELY-keskukselle myös **sähköpostilla** kirjaamo.etela-savo@ely-keskus.fi

tai **postitse** osoitteella:

Etelä-Savon ELY-keskus

Kirjaamo

PL 164, 50101 Mikkeli

LISÄTIETOJA:**Etelä-Savon ELY-keskus**

Rahoitusasiantuntija Esa Pekonen, puh. 0295 024 159, etunimi.sukunimi@ely-keskus.fi

Hankepäällikkö Anitta Sihvonen, puh. 0295 024 064, etunimi.sukunimi@ely-keskus.fi

Ympäristösuunnittelija Tuula Vanhanen, puh. 0295 024 133, etunimi.sukunimi@ely-keskus.fi